

Kuningas Ur-Nanše templirajamistekst ja Sumeri varajase panteoni struktuur

Peeter Espak

Üks Lagaši kuninga Ur-Nanše valitsemisajast Girsu linnast leitud dioriit-plaadile kirjutatud tekst kirjeldab templi ehitamist Lagaši riigi peajumalale Ningirsule. Esimeses kolmes tulbas on mainitud ürgjumalaid Enkit-Nunkit ja jumal Enkit. Kuigi tekst on ühest küljest just templirajamist tähistav kuninglik raidkiri, meenutab tema esimene osa pigem loitsu või rituaalteksti kui tavapäraselt ajaloodokumenti.¹ Teksti viimased kaks tulpa kirjeldavad aga tavapäraselt templirajamist Girsu linnas jumal Ningirsule.

Ur-Nanše 32:²

ⁱ	gi kù	Puhas pilliroog!
	gi ġeš-gi engur	Enguri roostiku pilliroog! ³

Artiklit on toetanud Eesti Teadusagentuuri grant PUT 500 „Vana Lähis-Ida loomismütoloogia ja panteoni struktuuriline areng: diakrooniline analüüs kõige varajastest allikatest Babüloni esimese dünastiani.“

¹ Graham Cunningham. “Deliver Me from Evil”: Mesopotamian Incantations 2500–1500 BC. (Studia Pohl, 17.) Rome: Pontificio istituto biblico, 1997, lk 6.

² Ur-Nanše 32: Douglas Frayne. Presargonic Period (2700–2350 BC). — The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods, Vol. 1. (RIME 1). University of Toronto Press, 2008, lk 117–118. Ur-Nanše 49: Horst Steible, Hermann Berens. Die altsumerischen Bau- und Weihinschriften. — Freiburger Altorientalische Studien (FAOS 5/I). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1982, lk 110–111.

³ Thorkild Jacobsen. Sumerian Mythology: A Review Article. — Journal of Near Eastern Studies, 1946, nr 5, lk 139: “Here, accordingly, the engur is the subterranean waters as they come to the surface in the marshes.” Enguri pilliroogu seostatakse pidevalt Eridu

	gi pa-zu ₅	Pilliroog, su tipp (käed)
	su ₄ -su ₄	kasvavad (või: on punakad). ⁴
	úr-zu ₅	Su juured ⁵
ii	^d en-ki	Enki
	ki buru ₅ ḡál	maa sisse on asetanud. ⁶
	pa-zu ₅	Su tipp,
	u ₄ šù[d] mu- ^r rá ^r	kui (tulen) palvetama (või: õnnistama), ⁷
	su ₆ -zu ₅	su habe
	za-gìn	on kui lasuriit!
	gi kur šùba DU	Pilliroog, toodud säravatest mägedest! ⁸
	gi en-ki nun-ki	Pilliroog, Enki ja Nunki
	du ₁₀ ḥé-ḡá-ḡá	tulgu nad alla (sinu juurte juurde)! ⁹

linna ja Abzuga mitmetes hilisemates hümnides ja müütides. Nagu ka Jacobsen väidab, siis Engur tähendab siin tõenäoliselt Lõuna-Mesopotaamia rabade ja laguunide vett, kus kasvavad pilliroostikud (ḡeš-gi).

⁴ H. Steible tõlgib „sind (rot)braun“ (FAOS 5/I, lk 110), D. Frayne, aga: “you whose branches grow luxuriantly” (RIME 1, lk. 118).

⁵ Thorkild Jacobsen leiab, et pa-zu₅ ja úr-zu₅ tähendavad ‘sinu tipp’ ja ‘sinu juured’, mis tundub igati tõenäoise interpretatsioonina. Vt Thorkild Jacobsen. Parerga Sumerologica. — Journal of Near Eastern Studies, 1943, nr 2, lk 118.

⁶ D. Frayne. RIME 1, lk 118: “After the god Enki set your roots in the (post) hole.” G. Cunningham 1997, lk 29: “had set in the underworld.” T. Jacobsen 1943, lk 118: “thy root being at one place with Enki”.

⁷ G. Cunningham 1997, lk 29: ud-sud_x (ŠÛD) mu-DU: “he made you bear perpetually.” Th. Jacobsen 1943, lk 118: “When I bring a prayer to thy top.” D. Frayne, RIME 1, lk 118: “your branches greet the day (or the sun god)”.

⁸ H. Steible, FAOS 5/I, lk 111: “Rohr, (dein) Antlitz reicht (bis) ins Fremdland.” D. Frayne, RIME 1, lk 118: “O reed that comes forth (from) the shining mountain”.

⁹ Thorkild Jacobsen. Ur-Nanshe’s Diorite Plaque. — *Orientalia*, Vol. 54 (1985), lk 67 ja 69: ii 8–9: gi ki.en(-na) ki.nun(-na-ka) / dūg ḥé-ḡá-ḡá(-an): “may you be settling down, / O reed in a lord’s place, a prince’s place!” D. Frayne, RIME 1, lk 118: “O reed, may the Earth lords and the Earth princes bow down (before you)”. Seda rida võiks ka interpreteerida, võttes abiks üht varadünastilist loitsuteksti, kus tamariskipuu juuri võrreldakse või samastatakse Enki-Ninki jumalustega: ^{ḡeš}šinig ḡeš-gi ḡeš-an / úr-pi ki-šè / ^den-ki ^dnin-ki / pa-pi-ta / an gudu₄-nun / ^rkar kù^r lá — „Tamarisk, ainulaadne puu (või pilliroostik?), taeva puu (või ülemine puu?) / tema juured on maa sees / (nad on?) Enki ja Ninki / tema okstelt / An, preester (?) / pühale kaile sirutub välja (?)“: Manfred Krebernik. Die Beschwörungen aus Fara und Ebla: Untersuchungen zur ältesten keilschriftlichen Beschwörungsliteratur. (Texte und Studien zur Orientalistik 2.) Hildesheim – Zürich – New York: Georg Olms Verlag, 1984, lk 96–97; No. 19 = Giovanni Pettinato. Le collezioni én-é-nu-ru di Ebla. — *Oriens Antiquus*, Vol. 18 (1979), lk 339, tekst a: i 4–iii 1. Loitsutekst räägib tamariski juurtest ja siis tema okstest, mis on sarnane Ur-Nanshe teksti kujunditega, kus tundub võimalik, et Enki-Ninki jumalustel palutakse tulla pilliroo juurte (s.t templi vundamendi) juurde, et neile tugevust ja jõudu anda.

iii	^d en-ki	Enki,
	éš-bar-kíḡ	ettekuulutused ¹⁰
	ḥé-e	öelgu välja!
	ŠEŠ.IB k[ù](?)-'ge'	...?... püha ¹¹
	zà-me-bi	selle kiituseks
	^d en-ki ḡeš-bu ₁₀	Enki (maagilise?) ringi
	šè-šub	on paika pannud. ¹²
	^d nin-ḡír-sú	Ningirsule
	zà-me	olgu kiitus!
iv	^d šul-MUŠxPA	Šul-MUŠxPA,
	diḡír-lugal	kuninga jumalus,
	dusu kù	püha korvi (telliskividega)
	e-íl	kandis.
	ur- ^d nanše	Ur-Nanše,
	lugal	kuningas
	lagaš	Lagaši,
	dumu gu-NI.DU	Gu-NI.DU poeg,
	dumu gur-sar	(kes oli) Gursari poeg,
v	èš ḡír-su	Girsu pühakoja
	m[u]-dù	ta ehitas.

Teksti ülesehitus on Mesopotaamia ajalooliste tekstide võrdluses üpriski unikaalne, sest loitsutekstile omased lõigud harilikult ei esine kuninglikes raidkirjades.¹³ „Enki pilliroogu“ võib tõenäoliselt seostada Girsu linna ehitatud konkreetse pühakojaga, mis leidub tekstis Ur-Nanše 32

¹⁰ See rida viitab religioossetele riitustele, mida viidi läbi enne templiehitamise alustamist. Vt Jerrold S. Cooper. *Sumerian and Akkadian Royal Inscriptions I: Presargonic Inscriptions*. New Haven: American Oriental Society, 1986, lk 33.

¹¹ D. Frayne, RIME 1, lk 118: "Its shining renowned standard(?)".

¹² Miguel Civil. Remarks on "Sumerian and Bilingual Texts." — Erica Reiner, Miguel Civil. *Another Volume of Sultantepe Tablets*. — *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 26 (1967), lk 211: "Enki will put you in a (magic) circle". D. Frayne, RIME 1, lk 118: "The god Enki cast it (with?) his (magic) loop".

¹³ Jerrold S. Cooper arvab, et tekst näitab "efficacy of reeds used in a ground breaking ceremony" või siis, et tekst on hoopis kirjutajate koolis tehtud õpilase harjutustöö, mis ei olegi tegelikult üldse mõeldud mingi konkreetse ehitise rajamise tähistamiseks. Vt Jerrold S. Cooper. *Studies in Mesopotamian Lapidary Inscriptions. II*. — *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, Vol. 74 (1980), lk 104.

(èš-ğír-sú).¹⁴ Väljend „püha/puhas pilliroog“ on tõenäoliselt metafoor Ningirsu pühakoja kohta, mida Ur-Nanše kavatseb ehitada.¹⁵ Templi vundamendi (pilliroo juurestiku) paneb sügavale maa sisse jumal Enki ning see ulatub tema maa-alusesse elupaika Abzusse. Enki-Nunki jumalustel aga palutakse anda vundamendile tugevust ning Enki ise peaks templiehituseks välja kuulutama soodsaid endeid. Loitsuosa lõpus kirjeldatakse Enkit tegemas nähtust nimega ġeš-bu₁₀,¹⁶ mis näib samuti olevat seotud templiehitusega. Näiteks Gudea templihümnis (silinder A, xvii 17) annab Enki Ningirsu templi ehitamiseks plaani/joonise (ġeš-ḥur).

Aga ka üks teine Ur-Nanše raidkiri kirjeldab templi ehitamist Ningirsule, kusjuures ehitatakse veel väike Abzu tempel ja Lagaši peajumalanna Nanše pühakoda.

Ur-Nanše 2, 5–10:

é nin-ğír-su	Ningirsu templi
mu-dù	ehitas,
abzu bàn-da	väikese Abzu
mu-dù	ehitas,
é- ^d nanše	Nanše templi
mu-dù	ehitas.

Abzu templite (Abzu-banda, Abzu-e, Abzu) ehitust on kirjeldatud mitmetes Ur-Nanše raidkirjades. Väga sageli ehitati Ur-Nanše ajal Ibgal

¹⁴ H. Steible, FAOS 5/II, lk 148.

¹⁵ Gebhard J. Selz näeb siin seost Ningirsu templiga, mida on mainitud tekstis Enmetena 8, iii 3-iv 1: èš gi-gi-gù-na ^dnin-ğír-[sú]-ka: „Ningirsu *giguna*-pilliroo pühakoda“. Vt Gebhard J. Selz. Untersuchungen zur Götterwelt des altsumerischen Stadtstaates von Lagaš. Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund, 13. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum, 1995, lk 119 ja lk 120, kus ^den-ki ki ^{ğeš}gi-gíd on „pilliroo koha Enki“. Th. Jacobsen 1985, lk 66: “the building for incantatory purposes was seen under the image of a reed structure.” Th. Jacobsen 1943, lk 118, paralleel Gudea silinder A xxii 11–13 juures: “The notion underlying the passage appears to be that the reed, rooted in the waters of the subsoil, Enki’s abode, is able to communicate a prayer addressed to its top to the god Enki at its root below”.

¹⁶ D. Frayne, RIME 1, lk 117 järeltab, et “GIŠ.BUR tähendab kas GIŠ.bu₁₀ = kippatu ‘loop’ (M. Civil, Remarks on “Sumerian and Bilingual Texts.”, lk 211) või giš-búr = *gišbúrru* ‘king of magicians wand’. Vt J. S. Cooper 1986, lk 33.

templeid aga ka jumalanna Inannale.¹⁷ Abzu templite arvukus Ur-Nanše ajastul võib viidata jumal Enki domineerivale positsioonile Lõuna-Mesopotaamia panteonis, nagu ka Lagaši riigi enda panteonis, mille eesotsas seisis õde-venda Ningirsu ja Nanše. Aga nagu Gebhard J. Selz väidab, siis „Inanna ja eriti Enki kultuse lai levik ei ole veel täielikult selge ja tõenäoliselt pärineb see proto-ajaloolisest perioodist. [---] Kõige varajasematest sumeri allikatest jääb meile üldmulje, et Enki-g'i nagu ka Inanna-k'i tähtsus eelnes Enlilile ja Nippuri teoloogiale.¹⁸

Selzi väidet kinnitavad ka autentsed sumeri allikad.

¹⁷ Ur-Nanše 4, 5–1 loetleb Ningirsu ja Nanše templeid enne Abzu-banda templit. Ur-Nanše 5 järjekord on: Ningirsu, Abzu-banda, Nanše. Ur-Nanše 6b, iii 2–v 7 loetleb templeid ja jumalusi järgnevalt: Bagara, Ibgal, Nanše, shrine Girsu, Ki-NIR, Gatumdu, Tiraš, Ningar, Nin-MAR.KI, Edam, Abzu-e. Ur-Nanše 10, ii 2–v 3: Girsu pühakoda, Nanše, Ibgal, Ki-NIR, Gatumdu, Abzu-e, Tiraš, shrine Bagara, E-dam. Abzu templid Ur-Nanše raidkirjades on veel: Ur-Nanše 11, v 6: abzu-e; Ur-Nanše 12, iv 1: abzu; Ur-Nanše 14, iv 4: abzu-e; Ur-Nanše 20, iii 5: abzu-e ja iv 6 abzu-bànda; Ur-Nanše 23, 12: abzu-bànda. Ur-Nanše abikaasa nimi on men-bàra-abzu tekstis Ur-Nanše 6a.

¹⁸ Gebhard J. Selz. Preface to Peeter Espak's *The God Enki in Sumerian Royal Ideology and Mythology*. (Philippika, 87.) Wiesbaden: Harrassowitz, 2005, lk xvii–xviii.